

**Панчишин Михайло Ярославович** –  
здобувач наукової лабораторії  
з проблем досудового розслідування  
Національної академії внутрішніх  
справ

## **СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ ІЗ ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ**

*На підставі аналізу літературних джерел і матеріалів практики розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування цих злочинів.*

**Ключові слова:** розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою; типові слідчі ситуації; початковий етап розслідування; слідчі (розшукові) дії.

*На основе анализа литературных источников и материалов практики расследования нарушений правил безопасности при проведении работ с повышенной опасностью выделены типовые следственные ситуации начального этапа расследования этих преступлений.*

**Ключевые слова:** расследование нарушений правил безопасности при выполнении работ с повышенной опасностью; типовые следственные ситуации; начальный этап расследования; следственные (розыскные) действия.

*Based on the literature and practice materials to investigate violations of safety rules during the execution of works with high-risk situations typical investigation singled out the initial phase of the investigation of these crimes.*

**Keywords:** investigate violations of safety rules during the execution of works with high risk; typical investigation of the situation; initial stage of the investigation; investigators (ODA) action.

*Процес розслідування в криміналістиці здебільшого розглядають як виникнення й вирішення слідчих ситуацій. А. І. Святенко зазначає, що ситуаційна концепція, або*

ситуаційний підхід, є однією з парадигм сучасності, одним із найбільш перспективних напрямів, розвиток якого є резервом удосконалення криміналістичних методик і слідчої діяльності загалом. Такий підхід дає змогу ніби «зафіксувати» процес розслідування в певному його стані, деталізувати його, провести аналіз наявної інформаційної бази, запропонувати адекватні засоби й методи розслідування [1, с. 3].

Як свідчать результати ознайомлення з роботами, присвяченими проблемам методики розслідування злочинів, практично завжди типові слідчі ситуації розслідування розглядаються як обов'язкова її складова. Значну увагу також приділено й теоретичним положенням цього поняття.

Зазначену проблематику відображено в роботах В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, О. М. Василь'єва, І. О. Возгіна, Т. С. Волчецької, В. К. Гавла, І. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкіна, О. Н. Колесніченка, І. М. Лузгіна, М. В. Салтєвського, М. О. Селіванова та ін.

Проаналізувавши наведені та інші точки зору щодо визначення слідчої ситуації, можна зробити узагальнення, що переважно це поняття розглядають як певне становище на різних етапах розслідування, що характеризується наявністю інформації, яка становить інтерес для розслідування.

Варто також зауважити, що першочергову увагу традиційно приділяють розгляду типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів, адже саме початковий етап є найбільш інформативним у сенсі збирання доказової інформації про вчинене кримінальне правопорушення, а отже, він є підґрунтям для подальшого розслідування. На наступних етапах розслідування, типові слідчі ситуації визначаються з урахуванням одержаних результатів і мають переважно конкретизуючий та уточнюючий характер. М. П. Яблоков, розглядаючи типові слідчі ситуації розслідування злочинних порушень правил безпеки праці, зазначає, що слідчі ситуації, які виникають на різних етапах розслідування, а також підстави для їх класифікації можуть бути дуже різноманітними. Водночас стійка повторюваність і поширеність певних слідчих ситуацій дає змогу виокремити типові слідчі ситуації, характерні для початкового етапу розслідування. Ці ситуації несуть основну інформацію та

організаційно-методичне навантаження в побудові методичних рекомендацій щодо розслідування цієї категорії злочинів, оскільки слідчі ситуації, які формуються на наступних етапах розслідування, переважно вносять лише деякі корективи у визначений на початковому етапі напрям [2, с. 63–64].

Огляд наукових праць і публікацій у періодичних виданнях, присвячених проблемам методики розслідування подібних злочинів у різні часи, доводить, що науковці на підставі власних досліджень виокремлювали схожі типові слідчі ситуації початкового етапу їх розслідування. Це пояснюється тим, що злочини проти безпеки виробництва (в узагальненому розумінні, виходячи з назви розділу 10 Кримінального кодексу (КК) України, до яких зокрема й належать порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою) мають низку особливостей, пов'язаних із їх учиненням і розслідуванням, що полягають у способах злочинної діяльності, обстановці вчинення злочину, особі злочинця й особі потерпілого, джерелах виявлення інформації про такі злочини, характері початкової інформації про злочин та ін.

Власні результати вивчення практики розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою додатково підтвердили наведене спостереження, що дає підстави вважати, що описані в літературі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування подібних злочинів можуть бути взяті за основу для виокремлення й конкретизації слідчих ситуацій також і досліджуваної категорії злочинів, що додатково сприятиме забезпеченню єдиного підходу до типізації наукових рекомендацій, що впроваджуються в практичну діяльність.

Водночас не можна вважати, що зазначеними науковими дослідженнями проблематику типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів проти безпеки виробництва загалом і порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою зокрема вичерпано, оскільки, по-перше, типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, передбачених ст. 272 КК України, раніше не розглядалися, і відповідно, не є описаними, а по-друге, зважаючи на збільшення темпів виробництва, появу його нових засобів, удосконалення методів управлінської діяльності,

підвищення кваліфікаційного рівня працівників, зміни в законодавчому та нормативно-правовому регулюванні, об'єктивно існують підстави вважати, що зазначене, з-поміж іншого, впливатиме також на і способи та характер порушень правил безпеки й охорони праці, зокрема під час виконання робіт із підвищеною небезпекою.

Узагальнення наукових джерел засвідчило, що найбільше кореспондується з нашими науковими та практичними результатами типізація слідчих ситуацій, запропонована О. В. Таран, яка виокремлює такі слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням вимог законодавства про охорону праці (проти безпеки виробництва): 1) розслідування розпочинається на підставі матеріалів технічного розслідування нещасних випадків на виробництві; 2) первинними даними є повідомлення від адміністрації підприємства, установи, організації, медичних закладів про травматичну подію, яка щойно сталась; 3) заява потерпілого, його родичів про травматичну подію [3, с. 153–160].

З наведеної класифікації видно, що її підставою визначено характер і джерела виявлення початкової інформації про кримінальне правопорушення, на що також доцільно орієнтуватися в типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування досліджуваної категорії злочинів. Проте, незважаючи на спільні підходи до класифікації слідчих ситуацій, їх змістовне наповнення та системи дій слідчого будуть різнитись, оскільки в процесі дослідження було виявлено специфічні особливості, притаманні саме досліджуваній категорії злочинів.

Вивчення практики розслідування злочинів, передбачених ст. 272 КК України, дає підстави для виокремлення таких типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування цих злочинів:

1. Зміст початкової інформації про кримінальне правопорушення визначається матеріалами технічного розслідування нещасного випадку на виробництві (89 % досліджених матеріалів кримінальних проваджень (справ). Поширеність цієї слідчої ситуації пояснюється тим, що саме комісія з розслідування нещасного випадку на виробництві нерідко починає свою роботу раніше, ніж правоохоронні органи одержують відповідну інформацію.

Отже, система дій слідчого в цій ситуації будується з огляду на необхідність правильної та повної оцінки матеріалів технічного розслідування нещасного випадку на виробництві, а також вжиття заходів для збирання та закріплення доказової інформації, ризик утрати якої в цій ситуації досить високий, оскільки, як відомо, не в кожному випадку технічне розслідування проводиться об'єктивно та в повній мірі.

Ситуація додатково ускладнюється тим, що слідчий не має можливості провести огляд, а також інші слідчі (розшукові) дії оперативно, тобто одразу після настання нещасного випадку. Відтак, очевидно, що на момент, коли проведення цих дій буде можливим, існує ймовірність, що обстановку на місці події було змінено, слідову інформацію втрачено, документи, які становлять інтерес для розслідування, можливо, виправлено або знищено, а свідки події та потерпілий будуть давати показання під тиском з боку керівництва підприємства.

2. Про кримінальне правопорушення повідомив потерпілий, його родичі, інша особа, якій стало відомо про настання нещасного випадку на виробництві, представники медичного закладу, куди було доставлено потерпілого (9 %).

Як свідчать результати вивчення слідчої практики, у цій ситуації головною проблемою є з'ясування характеру події, оскільки достеменно не відомо, чи мав місце саме нещасний випадок на виробництві і чи пов'язаний нещасний випадок із виробництвом.

Неоднозначність обставин травматичного випадку ілюструє таке судове рішення. У січні 2014 р. відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України у місті Хмельницькому звернулося до суду з позовом до Хмельницького обласного центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф про скасування актів розслідування нещасного випадку, пов'язаного з виробництвом, а саме актів за формою Н-1 та Н-5 від 31 грудня 2013 р., 8 січня 2014 р. та визнання нещасного випадку таким, що не пов'язаний із виробництвом, посиляючись на те, що Хмельницьким обласним центром екстреної медичної допомоги та медицини катастроф складено та затверджено акти проведення спеціального розслідування нещасного випадку за

формою Н-5 та акт Н-1 про нещасний випадок пов'язаний з виробництвом, який стався 4 червня 2013 р. з водієм бригади швидкої допомоги, який у зазначений день, близько 21 год, перебуваючи поблизу б. № 35 по вул. Винниченка в м. Хмельницькому на ґрунті раптово виниклих особистих неприязних відносин отримав удар в обличчя від іншого громадянина, а тому нещасний випадок, що стався не може бути визнано таким, що пов'язаний із виробництвом, а складені акти Н-1 та Н-5 не відповідають вимогам діючого законодавства.

Суд відмовив у задоволенні позову, посилаючись на п. п. 16 п. 15 Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, де зазначено, що обставиною, за якої нещасний випадок визнається таким, що пов'язаний із виробництвом є: заподіяння тілесних ушкоджень іншою особою або вбивство потерпілого під час виконання чи у зв'язку з виконанням ним трудових (посадових) обов'язків або дій в інтересах підприємства незалежно від початку досудового розслідування, крім випадків з'ясування потерпілим та іншою особою особистих стосунків невиробничого характеру, що підтверджено висновком компетентних органів. З урахуванням встановлених обставин, суд дійшов висновку, що нещасний випадок, який стався 4 червня 2013 р., є таким, що пов'язаний з виробництвом, оскільки його дії відповідали вимогам інструкції по охороні праці № 50 для водія санітарного автомобіля, згідно якою він повинен володіти навичками надання термінової долікарської допомоги хворим і потерпілим на догоспітальному етапі (п. 1.2 Інструкції), за необхідності – вжити заходів щодо надання потерпілим першої медичної допомоги (п. 5.3 Інструкції). Робочим місцем водія є санітарний автомобіль, приміщення підстанції (пункту), місце виклику (п. 1.4 Інструкції). Таким чином, тілесні ушкодження водій отримав на робочому місці, у зв'язку з незадоволенням громадянина розміщенням автомобіля за місцем виклику та у зв'язку з наміром надати медичну допомогу іншій особі [4]

Дійсно, на практиці непоодинокими є повідомлення потерпілих (або їх родичів) про нещасний випадок на виробництві, у той час, як насправді мало місце з'ясування особистих стосунків на робочому місці або недодержання

(ігнорування) вимог, встановлених до проведення робіт з підвищеною небезпекою самим потерпілим. Як свідчать результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень, на момент повідомлення про нещасний випадок його технічне розслідування зазвичай ще не проводилось. Отже, з одного боку, у цій ситуації в слідчого є можливість безпосереднього дослідження обставин події та проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, а з іншого, – не маючи відповідної підготовки, йому складно самотійно правильно зорієнтуватись в особливостях виробничого середовища, у тому числі й нормативно-правовій регламентації проведення робіт із підвищеною небезпекою. Вирішенню цієї проблеми сприятиме залучення допомоги спеціаліста.

3. Самостійне виявлення ознак кримінального правопорушення (під час розслідування іншого кримінального правопорушення, повідомлення в ЗМІ, матеріали оперативних підрозділів) (2 %). Виокремлення цієї слідчої ситуації у якості самостійної, незважаючи на невелику, у порівнянні з попередніми ситуаціями, поширеність на практиці, є важливим і доцільним з огляду на те, що об'єктивно існує проблема неналежного реагування правоохоронних органів на відповідні кримінальні правопорушення.

Так, аналіз результатів періодичних перевірок додержання вимог законодавства при прийманні, реєстрації, розгляді та вирішенні заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, своєчасності внесення щодо них відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що проводились прокуратурою на виконання вимог п. 2 наказу Генерального прокурора України № 4 гн від 19 грудня 2012 р., де зазначено, що керівники прокуратур усіх рівнів і галузевих підрозділів апаратів обов'язково мають проводити відповідні перевірки не рідше одного разу на місяць, засвідчив, що органи внутрішніх справ допускають низку порушень, що призводить до приховування від обліку кримінальних правопорушень, у тому числі й порушень вимог безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою.

Зокрема, поширеним є зволікання щодо початку досудового розслідування за матеріалами оперативно-розшукової діяльності, їх повернення оперативним підрозділам без виконання вимог ч. 1 ст. 214 Кримінального процесуального

кодексу України, за інформацією медичних закладів, що не має характеру заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення та ін.

Таким чином, можна зробити припущення, що за належного реагування в разі самостійного виявлення ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 272 КК України, поширеність цієї слідчої ситуації об'єктивно була б вищою, а тому, її виокремлення й розроблення відповідної системи дій слідчого має практичне значення.

Отже, застосування ситуаційного підходу в розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою сприятиме підвищенню ефективності цієї діяльності, оскільки дасть змогу систематизувати роботу слідчого й обрати найбільш правильні та раціональні підходи до виконання завдань розслідування.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Святенко А. И. Тактическая операция как способ разрешения следственных ситуаций с высокой степенью информационной неопределенности : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / А. И. Святенко. – Ставрополь, 2008. – 26 с.

2. Яблоков Н. П. Исследование обстоятельств преступных нарушений правил безопасности труда / Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 146 с.

3. Таран О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці : [моногр.] / О. В. Таран. – К. : ДІА, 2012. – 352 с.

4. Рішення Хмельницького міськрайонного суду у справі № 686/1343/14-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37874277>.